

FORME DE DISCRIMINARE A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

Mariana PAVLENCU,

doctorandă, magistru în drept, lector la Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

SUMMARY

Discrimination on the grounds of disability is unfair, differential treatment of individuals and groups based not on individual merit, but on systemic, structural or attitudinal assumptions and stereotypes about a physical or mental disability.

In the years ahead, disability will be an even greater concern because its prevalence is on the rise. This is due to ageing populations and the higher risk of disability in older people as well as the global increase in chronic health conditions such as diabetes, cardiovascular diseases, cancer and mental health disorders.

Key-words: discrimination, disability, handicap, diseases, diabetes, cardiovascular diseases, cancer, mental health disorders

REZUMAT

Discriminarea pe motiv de dizabilitate este un tratament diferențiat aplicat de indivizi și grupuri de indivizi, care nu se bazează pe un merit individual, ci pe presupuneri și stereotipuri sistemice, structurale sau de atitudine cu privire la un handicap fizic sau mental. În anii următori, handicapul va fi o preocupare și mai mare, deoarece prevalența sa este în creștere. Acest lucru se datorează îmbătrânirii populației și deci este un risc mai mare de handicap la persoanele în vârstă, precum și creșterii globale a unor maladii cornice precum diabetul, bolile cardiovasculare, cancerul și tulburările de sanatate mentale.

Cuvinte-cheie: discriminare, dizabilitate, handicap, maladii, diabet, boli cardiovasculare, cancer, tulburări de sanatate mentale

Introducere Avînd în vedere amploarea și complexitatea fenomenului discriminării, este de menționat că acesta se manifestă în cele mai diverse forme și permanent evoluează, dezvoltînd noi manifestări, care de multe ori sînt greu de apreciat ca fiind discriminatorii, deoarece manifestă caracteristicile unui comportament legal.

Materiale și metode aplicate.

La elaborarea acestui studiu au fost făcute cercetările cadrului legislativ național și celui internațional. Pe parcursul înregului studiu au fost aplicate diferite metode de cercetare științifică, metode de analiză, metode deductive și inductive, de sinteză și de comparație.

Abordarea fenomenului discriminării pe categorii este nu doar o necesitate de ordin practic, care permite o mai bună înțelegere a fenomenului, ci rezultă și din prevederile reglementărilor internaționale. Aceste categorii au fost reglementate și prin *Legea nr. 121 cu privire la asigurarea egalității de șanse*, care la art. 2 prevede așa forme ca: discriminarea directă, discriminarea indirectă, discriminarea prin asociere, segregarea

rasială, hărțuirea, instigarea la discriminare, victimizarea [1 art. 2]. La art. 4 al aceleiași norme, legiuitorul autohton a dispus reglementarea formelor grave de discriminare, după cum urmează: promovarea sau practicarea discriminării de către autoritățile publice; susținerea discriminării prin intermediul mijloacelor de informare în masă; amplasarea mesajelor și simbolurilor discriminatorii în locurile publice; discriminarea persoanelor pe baza a două sau mai multe criterii; discriminarea săvîrșită de două sau mai multe persoane; discriminarea săvîrșită de două sau mai multe ori; discriminarea săvîrșită asupra unui grup de persoane; segregarea rasială [1 art. 4].

Prin *categoriile (formele) discriminării* urmează să se înțeleagă ansamblul de acțiuni, inacțiuni sau moduri de comportament care sînt discriminatorii în raport cu un criteriu protejat, inclusiv cel de dizabilitate.

Rămînem la ideea că formele de manifestare a fenomenului discriminării sînt cele indicate la art. 2 din *Legea 121* și nu necesită o interpretare aparte, iar prevederi-

le art. 4, chiar dacă sînt intitulate „formele grave ale discriminării”, în realitate reprezintă forme agravante ale faptelor de discriminare propriu-zise, prin urmare, este incorect să le analizăm ca forme separate, deoarece ele pot avea la origine oricare din formele primare (discriminarea directă, discriminarea indirectă, instigarea la discriminare etc.).

Pe parcurs vom aborda fiecare formă de discriminare în parte, pe care le găsim în *Legea 121*. Noțiunea de *discriminare* presupune orice deosebire, excludere, restricție ori preferință în drepturi și libertăți a persoanei sau a unui grup de persoane, precum și susținerea comportamentului discriminatoriu bazat pe criteriile reale, stipulate de lege, sau pe criterii presupuse.

Discriminarea directă, conform Legii 121, reprezintă tratarea unei persoane în baza oricăruia dintre criteriile prohibitive în manieră mai puțin favorabilă decît tratarea altei persoane într-o situație comparabilă. Înțelese similar le vom găsi și în directivele Uniunii Europene: Directiva 2006/54/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 5 iulie 2006 privind

punerea în aplicare a principiului egalității de șanse și al egalității de tratament între bărbați și femei în materie de încadrare în muncă și de muncă, Directiva 2004/113/CE a Consiliului din 13 decembrie 2004 de aplicare a principiului egalității de tratament între femei și bărbați privind accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii [2].

Același înțeles al acestor noțiuni rezultă și din jurisprudența CEDO care, pentru exemplificare în cauza *Burden vs Regatul Unit*, a stabilit că pentru ca o situație să se încadreze în conformitate cu prevederile articolului 14, trebuie să existe o diferență de tratament a persoanelor în situații relevant similare. O astfel de diferență de tratament este discriminatorie dacă nu are nicio justificare obiectivă și rezonabilă, cu alte cuvinte, în cazul în care nu urmărește un scop legitim sau dacă nu există un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul vizat, iar statul parte la convenție se bucură de o marjă de apreciere în a determina dacă și în ce măsură diferențele în situații altfel similare justifică un tratament diferit, iar această marjă este de obicei largă atunci când vine vorba de măsuri generale de strategie economică sau socială [3, p. 79].

Pentru a determina dacă o persoană cu dizabilități a fost discriminată direct, va trebui să identificăm următoarele particularități ale comportamentului:

1. Persoana cu dizabilități a fost tratată nefavorabil. Acest aspect presupune nu doar un tratament diferit decât tratamentul aplicat celorlalte persoane aflate în condiții similare, ci mai cu seamă un tratament care aduce atingeri drepturilor și libertăților fundamentale proprii oricărei persoane. În continuarea abordării acestei tematicii vom vedea că nu toate tra-

tamentele diferite se încadrează la noțiunea de tratament nefavorabil, acestea pot presupune măsuri pozitive de stimulare, la care ne vom referi în continuare și care nu pot fi considerate discriminatorii.

2. Aprecierea tratamentului ca nefavorabil se va face totdeauna în plan comparativ cu alte persoane sau grupuri de persoane aflate în situații similare. Prin urmare discriminatoriu urmează a fi apreciat acel comportament care diferă de comportamentul aplicat altor persoane aflate în condiții identice sau similare, așa cum CEDO a stabilit în cauza *Glor contra Elveției* [4, p. 105]. Când Curtea a apreciat drept discriminatorie atitudinea autorităților statale care au refuzat unei persoane bolnave de diabet de a efectua serviciu militar, inclusiv cel de alternativă, fiind obligat la plata unei taxe obligatorii pentru persoanele care refuză serviciu de alternativă. În cazul dat, CEDO a apreciat că petiționarul a fost discriminat în două rânduri: prima dată atunci când i-a fost refuzată efectuarea serviciului militar de alternativă, deși acesta și-a manifestat disponibilitatea să-l execute, și a doua oară atunci când a fost obligat să achite taxa pentru neexecutarea serviciului militar de alternativă. CEDO a considerat că în condițiile în care persoanele cu o dizabilitate mai gravă nu execută serviciul militar de alternativă, fiind eliberate totodată de la plata taxei de stat pentru neexecutarea acestui serviciu, autoritățile statale aveau deci obligația de a crea condiții adaptate la necesitățile persoanei vizate sau să-l elibereze de plata taxei pentru refuzul de a executa serviciul militar de alternativă.

3. Ultima condiție presupune ca tratamentul nefavorabil aplicat să aibă ca temei anume un criteriu protejat, inclusiv dizabilitatea de care suferă persoana, dar

nu alte condiții ce țin, de exemplu, de nivelul de pregătire profesională, calitățile personale sau alte caracteristici care sînt necesare pentru a fi active într-un domeniu concret. Nu se poate spune că un tratament este discriminatoriu fără a se indica temeiul tratamentului diferențiat [5, p. 207]. Prin urmare, faptul că unei persoane cu dizabilități i-a fost refuzată încadrarea în câmpul munci din motiv că aceasta nu are calificarea necesară exercitării profesiei respective nu va putea fi considerată o faptă de discriminare directă, deoarece motivul tratamentului diferit este legat de pregătirea profesională a persoanei, și nu de faptul că aceasta este marcată de o dizabilitate.

O altă formă de discriminare este cea indirectă – persoanele, inclusiv cele cu dizabilități, pot fi discriminate atît prin aplicarea unui tratament diferențiat, cît și prin aplicarea aceluiași tratament cu cel aplicat persoanelor care nu prezintă un criteriu protejat, fapt prin ce le sînt create condiții dezavantajoase.

Deci această formă de discriminare este una mai greu de identificat deoarece tratamentul aplicat aparent este unul legal, care în realitate nu diferă cu nimic de cel aplicat celorlalte persoane, dar printr-o dispoziție, un criteriu, o practică aparent neutră persoana se pune într-o situație special dezavantajoasă, în comparație cu alte persoane [6, p. 306].

Aceeași definiție o desprindem și din prevederile art. 2 al Legii 121, ce o caracterizează ca orice prevedere, acțiune, criteriu sau practică, aparent neutră, care are drept efect dezavantajarea unei persoane față de o altă persoană în baza criteriilor stipulate de prezenta lege, în afară de cazul în care acea prevedere, acțiune, criteriu sau practică se justifică în mod obiectiv, printr-un scop legitim și

dacă mijloacele de atingere a aceluia scop sînt proporționale, adecvate și necesare [1, art. 2].

După cum am menționat, faptul existenței unui tratament identic pentru toate persoanele face dificil procesul de evaluare a unui tratament ca fiind discriminatoriu, de aceea, în cazul investigării unor astfel de fapte, vor fi luate în considerație criteriile proprii acestei forme.

Prima condiție prevede existența unui comportament, unei atitudini aparent legale, aplicate tuturor persoanelor, fără diferențiere. De cele mai dese ori, tratamentele aplicate corespund normelor în vigoare și la aplicarea lor nu întodeauna se urmărește în mod direct discriminarea unei persoane, mai degrabă atitudinea celui care discriminează este caracterizată prin neglijență, adică prin nedorința de a întreprinde acțiuni în vederea evitării cazurilor de dezavantajare a unei persoane.

Tratamentul uniform este discriminatoriu doar dacă creează condiții nefavorabile pentru grupul persoanelor ce aparțin unui criteriu protejat, iar aprecierea caracterului nefavorabil de asemenea se va face în plan comparativ cu un alt grup aflat în condiții similare cu aceștia [8, p. 291].

Pentru aprecierea unei situații drept discriminare indirectă, au o mare importanță datele statistice privind un domeniu concret de activitate, care relevă existența unei situații nefavorabile condiționate de situația diferită în care se află o categorie protejată.

Un exemplu elocvent de discriminare indirectă ar putea fi cazul în care accesul la un edificiu de menire socială nu este asigurat și pentru persoane cu deficiențe locomotorii, adică nu există rampe de acces.

Discriminarea prin asocie-

re. Această formă, chiar dacă nu afectează în mod direct persoanele marcate de un criteriu protejat, produce totuși un tratament negativ față de o persoană pe care o asociază acestei categorii, indiferent dacă aceasta are sau nu are careva tangență cu persoanele protejate.

Pentru a fi în condițiile acestei forme, este necesar ca persoana să fie supusă unui tratament nefavorabil avînd ca temei asocierea acestuia unui criteriu protejat, în cazul nostru – la categoria persoanelor cu dizabilități.

Discriminarea prin asociere urmează a fi considerată situația în care o persoană este tratată ca avînd o dizabilitate, pe cînd în realitate acesta lipsește [7, p. 436]. Deci se au în vedere cazurile de confundare sau de apreciere eronată a condiției persoanei care năntemeiat este apreciată ca avînd o dizabilitate, altfel spus – se comite o eroare de subiect.

Tot la această situație se raportează și cazurile în care, datorită raporturilor conexe existente între persoana discriminată și persoana protejată, cea dintîi este tratată nefavorabil, avînd ca temei anume această legătură dintre părți. În situația dată, cel mai relevant exemplu este cînd unei persoane care însoțește o altă persoană cu dizabilități locomotorii nu-i este permis accesul într-un local de agrement.

Hărțuirea, ca formă de manifestare a discriminării, este orice comportament nedorit care conduce la crearea unui mediu intimidant, ostil, degradant, umilitor sau ofensator, avînd drept scop sau efect lezarea demnității unei persoane pe baza criteriilor stipulate de prezenta lege. Definiția oferită de legislația națională o considerăm mult mai relevantă și optimă, deoarece nu se limitează

doar la actele de hărțuire sexuală, așa cum sînt prevăzute de directivele europene, ci prevede situația unui comportament nedorit legat de sexul unei persoane, avînd ca obiect sau ca efect lezarea demnității unei persoane și crearea unui cadru intimidant, ostil, degradant, umilitor sau jignitor mediului [9, p. 527].

Considerăm că hărțuirea ca manifestare în realitate poartă două scopuri, care se determină reciproc: primul este cel de intimidare, de lezare a demnității persoanei cu dizabilități, iar cel de al doilea scop este cel de a determina persoana vizată să recurgă la un comportament pe care și-l dorește cel care hărțuiește, și acesta poate fi de orice natură, inclusiv demisia persoanei cu dizabilități dintr-o funcție, renunțarea la unele pretenții de ordin material, obținerea de beneficii din partea persoanei care șantajează etc.

Instigare la discriminare, conform art. 2 din Legea 121, reprezintă orice comportament prin care o persoană aplică presiuni sau afișează o conduită intenționată în scopul discriminării unei terțe persoane pe baza criteriilor stipulate de prezenta lege. Același înțeles rezultă și din art. 7 al Directivei Consiliului 43/2000/EC, care obligă statele semnatare să protejeze indivizii de la orice formă de tratament advers ca urmare a reclamării unei fapte de discriminare [12].

Nici CEDO nu oferă definiție la ceea ce numim *instigare la discriminare*, mai degrabă această formă rezultă din interpretarea unor prevederi cum ar fi art. 9, 11 sau art. 14.

Victimizarea, conform Legii 121, presupune orice acțiune sau inacțiune soldată cu consecințe adverse ca urmare a depunerii unei plîngerii sau înaintării unei

acțiuni în instanța de judecată, în scopul asigurării aplicării prevederilor prezentei legi sau în scopul furnizării unor informații, inclusiv a unor mărturii, care se referă la plângerea sau acțiunea înaintată de către o altă persoană.

Instituirea acestei forme a fost determinată de necesitatea protecției atât a persoanelor subordonate unui criteriu protejat, cât și a persoanelor care reclamă fapte de discriminare, în condițiile în care aceste persoane, de regulă, se află în condiții de subordonare față de cei ce comit discriminarea, creînd astfel un paravan de protecție pentru cei ce denunță astfel de fapte.

Această formă rezultă și din prevederile directivelor europene de combatere a discriminării. Pentru exemplificare aducem prevederile art. 7 din Directiva Consiliului 43/2000/EC, care obligă statele semnatare să protejeze indivizii de la orice formă de tratament advers ca urmare a reclamării unei fapte de discriminare [11].

Rezultate obținute. Potrivit unui studiu sociologic recent referitor la percepțiile populației privind discriminarea, persoanele cu dizabilități, în special cele cu dizabilități mentale, reprezintă cea mai vulnerabilă categorie de persoane din Republica Moldova, cu probabilitatea cea mai mare de a fi supusă discriminării [13].

Concluzii. Cu siguranță, mulți dintre autori vor identifica și alte forme de discriminare, pe care le vor considera importante, cu toate acestea, noi vom insista doar asupra formelor ce rezultă expres din Legea 121 și din alte instrumente europene, considerînd că formele pe care unii cercetători le susțin se atribuie, de fapt, la cele existente.

Recenzent:
Ștefan BELECCIU,
 doctor în drept, conf. univ.

Referințe bibliografice

1. Legea nr. 121 cu privire la asigurarea egalității de șanse, nr. 121 din 25.05.2012, publicată la 29.05.2012 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 103, intrată în vigoare la 01.01.2013.

2. Directiva 2004/113/CE a Consiliului din 13 decembrie 2004 de aplicare a principiului egalității de tratament între femei și bărbați privind accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex:32004L0113> (vizitat la 29.09.2014)

3. Bordei T. Discriminarea – o provocare pentru societatea civilă din Republica Moldova în contextul integrării europene. În: Revista de filozofie, sociologie și științe politice, nr. 1, 2001, p. 109.

4. J.J. Rousseau. Discursul asupra inegalității sociale dintre oameni. București: Editura Științifică, 1958, p. 200.

5. David M. Newman. Sociology, Exploring the Architecture of Everyday Life, fourth edition. Thousand Oaks, California, London, New Delhi: Pine Forge Press, 202, p. 537

6. Ian Robertson. Sociology, third edition. New York: Worth Publishers Inc, 1987, p. 713.

7. Craig Calhoun, Donald Light, Suzanne Keller. Sociology. United States of America. MC Graw/Hill, Inc. 1994, p. 651.

8. Peter M. Blau. Inequality and Heterogeneity a primitive theory of social structure. New York: The Free Press, 1977, p. 307.

9. Lewis A. Coser, Steven L. Nock, Patricia A. Steffan, Buford Rhea. Introduction to Sociology, second edition. United States of America, Florida, Orlando: HBJ, 1987, p. 662.

10. John J. Macionis, Sociology, tenth edition, New Jersey, Upper Saddle River, 2005, p. 701

11. Directive 2006/54/EC of the European Parliament and of the Council of 05 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation (recast). <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32006L0054> (vizitat 09.09.2014)

12. Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin. <http://noborders.org.ua/en/useful-documents/international-legislation/council-directive-00043ec-of-29-june-2000-implementing-the-principle-of-equal-treatment-between-persons-irrespective-of-racial-or-ethnic-origin/> (vizitat 17.09.2014)

13. Fundația Soros – Moldova. Percepțiile populației din Republica Moldova privind fenomenul discriminării. Studiu sociologic lansat în 2011. <http://soros.md/files/publications/documents/Studiu%20Sociologic.pdf>